

Rapport från Institutionen för pedagogik

NR 8:2000

Samlingen – en symbol för integration mellan förskola och grundskola

Birgitta Davidsson

Samlingen – en symbol för integration mellan förskola och grundskola

Birgitta Davidsson

Förord till arbetsrapporter i projektet ”Lära till lärare”

Vid Högskolan i Borås, Institutionen för pedagogik, pågår under åren 1998-00 ett brett upplagt forskningsprojekt, ”Lära till lärare”. Projektet består av två parallella huvudstudier med det gemensamma syftet att identifiera vad som är verksamma villkor för konstruktion av en lärarroll i utbildningspraktik och yrkespraktik. Den ena studien tar sin utgångspunkt i den integrerade lärarutbildningen (förskollärare och grundskollärare 1-7) som bedrivs vid Högskolan i Borås sedan 1997. I den andra studien undersöks hur fyra lärarlag i två skolor utvecklar och etablerar lokala, integrerade skolpraktiker.

I den studie som undersöker lärarsocialisation under utbildningen används olika studerandeproducerade texter (pedagogiska ställningstaganden, dagböcker, kursutvärderingar), enkäter och intervjuer, som empiriskt underlag för olika analyser. I den studie som följer integrerad skolpraktik samlas data in under fem terminer genom intervjuer, observationer av vardagspraktiken, deltagande i personal- och planeringsmöten, samt lärarnas skriftliga reflektioner.

Projektet finansieras av Högskoleverket och Högskolan i Borås och ingår i en bredare satsning på att bygga upp och utveckla forskningsanknytningen vid institutionens lärarutbildningar. I anslutning till projektet bedrivs forskarutbildnings- och magisterstudier. Dessutom driver de projektansvariga ett av institutionens vetenskapliga kollegier, ”Kollegiet för socialisationsperspektiv på pedagogiskt arbete”. Till kollegiet hör, förutom de som arbetar inom projektet, ett tiotal av institutionens lärare, samtliga involverade i den integrerade lärarutbildningen, samt handledare från verksamheten. Inom ramen för kollegiet initieras diskussioner om projektets innehåll och närliggande frågor och här knyts projektets vetenskapliga perspektiv samman med de praktikperspektiv som kollegiemedlemmarna har erfarenhet av. I kollegiet ges också kontinuerlig rapportering om projektet och hur det fortlöper. Projektet/kollegiet har också ansvar för en vetenskaplig seminarieriserie, obligatorisk för lärarstuderande, på temat ”Det pedagogiska rummet som plats för socialisation och lärande”.

Vi som arbetar inom projektet har som ambition att fortlöpande informera om arbetet till dem som av olika skäl har intresse av att veta hur arbetet fortskrider. Istället för några få, omfattande avrapporteringar har vi valt att publicera skrifter som har karaktär av arbetsrapporter och som dokumenterar delar av det pågående bearbetnings- och analysarbetet. Av naturliga skäl får därför rapporterna varierande innehåll och varierande grad av ”vetenskaplig tyngd”.

Det är vår önskan att studenter, lärarutbildare, förskollärare och grundskollärare, forskare, politiker och anslagsgivare alla skall hitta den information de söker om projektet i våra rapporter, och att de skall inspireras till fortsatt arbete och reflektion omkring frågor som har att göra med ”hur lärare blir lärare”.

I den här rapporten redovisas en delstudie inom projektets skolpraktikdel. Fokus för studien är samlingen, så som den utformas av de fyra arbetslagen. Med utgångspunkt i beskrivningar av hur de genomförs, diskuteras samlingarnas funktion i den integrerade verksamheten. Det konstateras att arbetslagen i stor utsträckning förmedlar en gemensam syn på samlingens funktion, nämligen att de är till för att förstärka gemenskap och trygghet, åstadkomma disciplin och social ordning samt förmedla kunskap. Den övergripande slutsatsen är att samlingen är en central pedagogisk aktivitet i arbetslagens integrationsuppdrag. Dels därför att den manifesterar arbetslagens idé om hur integration skall genomföras, dels därför att den symboliserar att integrationen faktiskt är genomförd.

Borås i oktober 2000

Solveig Hägglund
Birgitta Davidsson
Marianne Dovemark
Anita Eriksson
Ann Sofi Holm
Marianne Strömberg

Hemsida: www.hb.se/forskning/insti/ped/lara-t-larare/

Innehållsförteckning

FÖRORD	1
INLEDNING	4
Syfte	5
SAMLINGEN SOM IDÉ OCH TRADITION	6
Samlingen i förskolan	6
Samlingen som skolförberedande undervisning	8
Samlingen i skolan	9
Traditionernas betydelse för integrationen	10
SAMLINGEN I INTEGRERADE VERKSAMHETER	11
Gullriset	11
Blålockan	14
Lavendeln	17
Violen	20
SAMLINGEN SOM MÖTESPLATS FÖR TRADITIONER	23
Trygghet och gemenskap	23
Disciplin och social ordning	23
Att förmedla kunskap	24
Epilog	25
Referenser	27
English summary	29

INLEDNING

Mitt i klassrummet ligger en matta. På den står en bricka med ett ljus och en tändsticksask. I rummet sitter en av lärarna på en låg bänk, hälsar på de barn som kommer in genom att ta dem i hand eller kramas. Barnen går därefter och sätter sig på golvet runt mattan, varje barn på sin plats. I väntan på att alla skall komma in småpratar man med varandra. Den andra av de två lärarna finns i hallen där hon möter barnen, hälsar på var och en innan barnen går in i rummet. När alla barn kommit sätter sig lärarna också i ringen, en av dem leder samlingen ... samlingen kan börja.

I ett annat klassrum bråkar några pojkar med varandra i soffan, de brottas och försöker knuffa ner varandra på golvet. Kampen handlar om vem som skall få sitta i soffan när samlingen börjar. Ingen lärare finns i rummet eller i hallen utanför. Vissa barn leker tafatt och jagar varandra runt, runt, eftersom det är möjligt att springa genom flera rum. Klockan åtta kommer en av lärarna in i klassrummet och säger till barnen att sätta sig runt mattan. Kampen i soffan fortsätter medan de övriga barnen sätter sig på golvet. Läraren går fram till pojkarna och avbryter. Hon bestämmer vem som får sitta på de attraktiva platserna och vilka som får välja golvet. Läraren sätter sig sedan på golvet framför tavlan och inför barnen. Samlingen kan börja....

Detta är två exempel på hur skoldagen kan starta i två klassrum där förskoleklassen och grundskolans lägre åldrar är integrerade. Sedan hösten 1997 har jag besökt två olika skolor, Västerskolan och Österskolan, där jag följt hur förskollärare och grundskollärare i fyra arbetslag utvecklat en gemensam integrationskultur. Mina observationer¹ visar att det finns vissa för de fyra verksamheterna gemensamma, socialt delade, föreställningar om vad som bör konstituera en integration mellan förskoleklassen² och grundskolans lägre åldrar. Till dessa föreställningar hör att dagen bör starta med en gemensam samling.³ Vad innebär då samling och vad står den för? För att försöka förstå samlingens framträdande roll i en integrerad verksamhet känns det därför viktigt att starta med en genomgång av relevant litteratur på området. När det gäller texter om samlingen finns obalans mellan de två tradi-

¹ Den studie, där denna artikels empiri hämtas, är en fallstudie som bekostas av Högskoleverket och av Högskolan i Borås.

² Förskoleklassen är idag en egen skolform inom det svenska undervisningssystemet och omfattar sexåringarna. Förskoleklassen har gemensam läroplan Lpo 94 (Utbildningsdepartementet, 1998) med grundskolan. I denna text använder jag fortsättningsvis skola istället för grundskola.

³ Att samling är ett vanligt sätt att inleda en integrerad verksamhet med beskrivs också i Skolverkets utvärdering av integrationsreformen, se t.ex. Ahrnqvist (1999; 2000).

tionerna då de flesta handlar om förskolans samling. En för mitt syfte användbar definition finns hos Lena Rubinstein Reich (1993). Hon definierar i sin avhandling samling i förskolan som *när en grupp barn och vuxna i förskolan sitter samlade, ofta i en cirkel, och har gemensamma aktiviteter under ledning av en eller flera vuxna. Den ska vara ett regelbundet återkommande moment i förskoleverksamheten och hållas på en bestämd plats och en bestämd tid.* (sid. 15). Samtidigt säger Rubinstein Reich att samling på ett motsvarande sätt inte förekommit i skolan.⁴ De frågor jag ställer mig är: Vad skiljer samlingen i förskola, i skola och i integrerad verksamhet? Vad innehåller samlingen, vilka deltar och vem leder? Vilka likheter och skillnader finns mellan de fyra exempel som presenteras?

Syfte

Med utgångspunkt i ovanstående definition och frågor är syftet för artikeln att beskriva och diskutera samlingen som aktivitet i integrationen mellan förskoleklass och grundskola och i relation till tidigare traditioner.^{5 6}

⁴ Walch (1987) har också studerat samling i förskolan och gör följande definition: Med samling menas en inplanerad, tidbegränsad, vuxenledd pedagogisk aktivitet där en vuxen, inför en grupp barn, förklarar, berättar, förbereder, följer upp eller aktiverar ett bestämt ämne, problem eller aktivitet. (s 23). Sönstabo (1977) har studerat samlingen i den norska förskolan och utgår från en definition som är : samlingen är en fast organiserad gruppsituation som har vissa karakteristika gemensamt med en skolklass på det sättet att alla barn är samlade under direkt eller indirekt ledning av läraren och som deltar i samma aktivitet samtidigt. Samlingen liknar mer skolsituationen än den fria leken.

⁵ Med tradition menas här grundläggande värderingar och uppfattningar om vad förskolan och skolan är till för, vilket som är skolformernas respektive uppdrag. Det handlar också om synen på kunskap och lärande, på omsorg och fostran och därmed också val av innehåll och arbetsformer.

⁶ För studiens teoretiska referensramar se Davidsson (1999) men också Davidsson & Hägglund (in press).

SAMLINGEN SOM IDÉ OCH TRADITION

Samlingen förekommer på något sätt i de flesta länders förskoleverksamhet och har en beteckning som syftar på samlingens yttre form, den benämns t.ex. *circle time* på engelska, *kreise* på tyska och *rundkrets* på danska (Sönstabo 1977; Rubinstein Reich 1993). De svenska, danska, tyska och engelska beteckningarna visar att det handlar om att flera människor samlas och att detta skall ske i en ring. Att sitta i cirkel och samtala ses också som det mest jämlika sättet att mötas. Alla i cirkeln sitter lika nära centrum och alla ser alla. Trots att samlingen som pedagogisk idé och aktivitet har en lång och intensiv tradition i förskolan finns få svenska studier som på djupet har studerat samlingen. Den enda svenska avhandlingen är Lena Rubinstein Reich, ”*Samling i förskolan*” från 1993. Sönstabo (1977) har studerat den norska förskolans samling framför allt vad gäller innehållet. När det gäller hennes genomgång av tidigare forskning lutar hon sig mot svenska studier från 1970-talet och tidigare. För övrigt finns inte mycket skrivet om samling som företeelse mer än några mindre studier. I avhandlingar om förskolan eller förskolläroavhandlingar kan också finnas inslag som berör samling. Vad gäller skolan har inga studier eller avhandlingar rört samlingen som form eller innehåll däremot förekommer den i utredningstexter och läroplaner.

Samlingen i förskolan

Förskolans samling har sitt ursprung och sina rötter i Fröbelpedagogiken från slutet av 1700-talet. Vi kan i Fröbels texter se att samlingens form, cirkeln, är en symbol för gemenskap och samhörighet men också för det sfäriska (Öman 1991). Att placera barnen och sig själva i en ring är/ger uttryck för enighet och gemenskap och bidrar till att skapa den sociala tillhörigheten i en grupp. Genom samlingen kan man betona gruppen och bygga upp en vi-känsla för alla som tillhör gruppen/enheten. Samlingen motiveras i många sammanhang också genom hänvisningar till att förskolans fria och individuellt förankrade arbetsformer kräver en motvikt. I olika studier om förskolans arbetsformer framhålls samling och fri lek som motpolar i förskolepedagogiken. Samlingen ses som något annat och delvis avvikande från förskolans övriga verksamhet, mer lik skolan i sin struktur och till sitt innehåll. Av de studier som redovisas framgår att det är skillnader i samlingens innehåll och form mellan daghem och lekskola. Dessa skillnader speglar de skillnader som finns mellan förskolans två inriktningar, daghem med rötter i barnkrubban och lekskolan med rötter i kindergarten. Den senare med pedagogiska mål den förra en institution med vård och omsorg som bas.

Argumenten, som använts för att legitimera vilket innehåll och vilken struktur samlingen skall ha, har skiftat över tid (Bladsjö, Holmbom, Johansson, Lagrell & Nelander 1981; Johansson, Larsson & Salvi 1989). Samlingens berättigande i den svenska förskolan har endast ifrågasatts under en period av 1970-talet som ett resultat av Barnstugeutredningen, BU, (SOU 1972:26), och dess val av teoretiskt perspektiv med individen i fokus. I flera av de studier som gjordes i anslutning till Barnstugeutredningen kan man också se en ”anpassning till den retorik” som var den gällande. T.ex. skriver Flising (1975 s 72) *Om det fanns tillräckligt med pengar skulle begrepp som samling och sagostund över huvud taget ej behöva existera. Det som görs vid dessa tillfällen skulle i stället kunna göras när barn och lärare gemensamt fann tid och intresse att prata om något, läsa en saga osv.* I BU (1972 s 188) menar man att *sitta still och tyst och vänta på sin tur i stora grupper för att få ordet kan verka talhämmande.* Dessa påståenden verkar bortse från det inflytande som en pedagogisk tradition har på en verksamhet men också från gruppens symboliska betydelse.

I praktiken visade det sig att samlingen ej försvann från förskolans vardag så som BU föreslog. I en studie av Svenning och Svenning (1979) som omfattade 25 daghem visas att samlingar fanns kvar i de flesta förskolor. Ofta var de lika långa men de hade olika syften och innehåll (s 121). Författarna skriver bl.a. att *Samlingen var det enda planerade, pedagogiska momentet på de undersökta daghemmen.* (s 119). Dock fanns en skillnad mellan daghemmen och lekskolan⁷ genom att det fanns daghem där den traditionella samlingen förvandlades till smågruppsamlingar.

Walch (1987) som studerade samlingen under början av 1980-talet fann också att det fanns skillnader mellan daghem och lekskola. Det verkade vara mera av lagarbete kring samlingen i lekskola än på daghem. Samlingen på daghem kunde äga rum vid olika tider på dagen och fyllde då olika funktioner. Vanligt förekommande var på morgonen (kl. 9) och före lunch i väntan på maten. När det var samling på daghem tog ofta någon av personalen rast. Walch hävdar att när inte alla vuxna deltar leder detta till brist på kontinuitet i innehåll och upplägg (s 36). Samlingen privatiseras och de olika lärarna väljer innehåll och form utifrån egna idéer och förgivettaganden. Han skriver vidare att *Samlingen fyller olika funktioner och utformas på olika sätt: som upprop, möte eller lektion.* (s 88). I vissa daghem och lekskolor hade begreppet samling bytts ut mot stormöte eller enbart möte. Man bytte helt enkelt namn – kanske för att komma bort från kritik, medan innehåll och form var sig tämligen lika. Av lärare i daghem sågs samlingen som en möjlighet till ett gemen-

⁷ Lekskola är namnet på den förskoleverksamhet som omfattade tre timmar per dag och som från 1975 var allmän för sexåringar. Jag använder lekskola även om verksamheten också haft andra namn.

samt möte där man skall lära känna varandra, umgås och ha roligt, att t.ex. sjunga och spela musik, berätta sagor.

Samlingen som skolförberedande undervisning

Samlingen i förskolan har genom sin fasta struktur av många setts som ett sätt att ha lektioner i förskolan. Den har beskrivits som ett tillfälle där läraren kunde lära ut och barnen lära in om ett speciellt ämne som t.ex. vårblommor (Johansson m.fl. 1981; Bladsjö m.fl. 1989; Henckel 1992; Rubinstein Reich 1993). Denna del av dagen har av många förskollärare setts som det tillfälle när temats teoretiska moment skall behandlas. Både form och innehåll skulle därmed kunna ses som ett sätt att förbereda barnen för skolans sätt att organisera undervisning, men också som en möjlighet att disciplinera barnen och därmed träna dem i att sitta stilla (Henckel 1992 s 132, 138, 147; Morsing Berglund 1994 s 118, 158, 195). Morsing Berglund skriver bl.a. att i den s.k. sexårsverksamhet⁸ hon studerade såg lärarna på samlingen som att den skall förbereda för skolan. Samlingens form, med alla barn samlade i cirkel, ger möjlighet att ha gemensamma kognitiva aktiviteter, t.ex. att behandla former, fåglar, blommor. Syftet för dessa lärare är att barnen skall lära att lyssna, räkna upp handen och förberedas för skolans stillasittande.

I lekskolorna hade samlingen ett starkt grepp över verksamheten och sågs ibland som dagens viktigaste moment. I både Rubinstein Reich och Morsing Berglunds studier finns berättelser om hur blivande förskollärare uppfattade att lärarna på utbildningarna såg det så. Då var det riktig undervisning, man skulle vara väl förberedd och skulle kunna kontrollera och behärska gruppen, det individuella barnet såväl som kollektivet. Rubinstein Reich skriver t.ex. att samlingen är den aktivitet som utgjort en stark länk mellan förskolans lekskoleverksamhet och skolan genom betoningen på gruppen, kollektivet, och genom valet av innehåll.

Ser man samlingar som skolförberedelse eller som en möjlighet till social gemenskap och tillfälle för att fatta demokratiska beslut leder det till att olika samlingspraktiker skapas.⁹ Inom förskollärarkåren och inom utbildningarna av förskollärare har det funnits perioder av kritik mot samlingen. Inte därför att barn och vuxna samlades, utan kritiken har gällt vilket innehåll samlingarna har haft men också delvis dess regelverk. Denna kritik kan möjligen ses som ett behov av att markera mot skolan och att legitimera de egna mer fria arbetsformerna. De föreställningar

⁸ Med sexårsverksamhet avsågs den speciellt planerade verksamhet på daghem som riktade sig till alla sexåringar på daghemmet.

⁹ För olika berättelser om några samlingspraktiker i förskolan se Ehn, (1983).

läraren har om varför man skall ha samling speglas i sättet att organisera och genomföra samlingen samt vilket innehåll man väljer att ha (Sönstabo 1977; Walch 1987; Johansson 1992; Rubinstein Reich 1993; Morsing 1994).

Samlingen i skolan

När det gäller skolan finns enligt Rubinstein Reich (1994) inte samma starka betoning på samling som ett eget moment eller egen aktivitet i den dagliga verksamheten. Förmodligen beroende på att i skolan är alla barn tillsammans med läraren samlade i sitt klassrum där undervisning och lärande äger rum.¹⁰ Skolans traditionella lokaler och möblering har heller inte gett utrymme för att organisera samling som en cirkel där kontakten mellan deltagarna är viktig och står för någon sorts demokratisk ordning. I skolan har samlingen mer haft funktionen av och utformats som ett tillfälle för information eller för förmedling av olika budskap, från en eller flera talare, till de församlade. Rosenqvist (2000) skriver att begreppet samling diskuterades i flera tidiga skolutredningar. Där diskuteras och föreslås att man skall införa klasstimmar eller samlingar. Syftet med dessa är att de skall vara *stimulerande avbrott i det vardagliga skolarbetet* (i Rosenqvist, 2000 s 127).

I Lgr 80 tas samlingen som form och innehåll upp under rubriken gemensamma aktiviteter. De skäl för samlingen som anförs är att den skall ge möjlighet till ett ökat samarbete och till samhörighet mellan elever i en klass eller i olika klasser. Samlingen är en av de arbetsformer för att skapa gemenskap som framhålles (Lgr 80 s 67 –68). Till morgonsamlingar anslås en viss tid (15 minuter) för varje dag men den behöver inte användas dagligen utan kan slås ihop till *färre och längre gemenskapstillfällen under skolveckan*. (s 67). I skolan har man velat uppmärksamma speciella händelser och traditioner som setts som gemensamma för skolan. I Lgr 80 tas också möjligheten upp att ha religiösa och etiska frågeställningar som grund, men även att eleverna skall ges möjlighet att reflektera över sin egen situation. Den förr så vanliga morgonsamlingen hade oftast ett religiöst budskap och innehåll, man skulle samla sig inför dagens arbete och samlingen omfattade i regel endast de högre årskurserna eller skolformerna.

Samlingen i skolan har främst haft funktionen av att skapa samhörighet mellan elever som annars inte möts. De tidiga samlingarna har skett i formen av att barn suttit i sina bänkar medan samlingsringen gjort entre under 1980/1990-talet. Dock har detta skett framför allt på lågstadiet där en samlingstradition utvecklats som påmin-

¹⁰ De flesta skolor har fortfarande ett stort klassrum för respektive grupp och möjligen tillgång till grupprum, vilket försvårar ommöbleringar.

ner om förskolans samling. Läraren har samlat barnen på golvet, ofta framför tavlan, för olika typer av genomgångar eller samtal. Dessa samlingar har inte haft samma dagliga regelbundenhet som i förskolans verksamhet utan mer använts när läraren velat *komma nära barnen* (Hulthén, 2000). Här kan man fundera över vilken betydelse det samarbete mellan förskola (främst lekskola)¹¹ och skola som började etableras under 1970-talet har haft för detta. Är det lekskolans samlingar som inspirerat de lärare som startade med 'klassrumssamlingar'?

Traditionernas betydelse för integrationen

När förskollärare och grundskollärare organiserar sin verksamhet gör de det utifrån delvis etablerade föreställningar om dess innehåll. I dessa etablerade föreställningar finns samlingen som aktivitet och tradition. Sammanfattningsvis kan både likheter och skillnader mellan samling i förskolans respektive skolans tradition framhållas. I skolans tidiga tradition betonas samlingens funktionen som mötesplats mellan elever som sällan möts men också som en plats för inre samling där elever samlades för att lyssna till ett budskap. Eleverna har suttit i rader, ofta i en samlingsal eller i klassrummet. I skolans 'sena' tradition användes samlingen för 'ett nära möte' då barn och lärare satt på golvet samtidigt som man kunde lära ut speciella moment. Samlingen hade både en social och kognitiv funktion. Innehållet i samlingen har i skolan betonats mer än formen.

I förskolan har samlingens form, cirkeln, varit viktig och betonats, den har setts som ett uttryck för demokrati och jämlika möten. Samlingen har haft en social och emotionell betydelse både för barnet och läraren. Innehållet i samlingarna har skiftat under olika tidsperioder och i förhållande till institutionsform. Lekskolans och sexårsverksamhetens samlingar har varit som 'en lektion' med klara kunskapsmål och inslag av förmedlingspedagogik. Daghemmens samlingar har däremot oftare innehållit inslag av sång, musik och lekar. Man kan gå vidare och fråga om och i så fall hur de samlingstraditioner som skrivits fram, har inspirerat lärarna i de fyra integrerade verksamheter som jag studerat?

¹¹ Daghemmet var vid denna tid inte så väl utbyggda. Vanligt var också att den första samverkan skedde mellan förskollärare i lekskola och lärare i skolan.

SAMLINGEN I INTEGRERADE VERKSAMHETER

För att göra läsaren bekant med olika varianter av integrerad samlingspraktik presenteras några 'typiska' exempel på samling. Jag återvänder därför till de berättelser som inleder min artikel och frågan om hur samlingen gestaltas av lärarna och barnen i de fyra klassrummen, *Gullriset*, *Blåklockan*, *Violen och Lavendeln*. Två av klasserna, Lavendeln och Violen, har haft samling dagligen från första terminen, hösten 1997, medan Gullriset och Blåklockan började våren 1998 med en gemensam samling i veckan. Gemensamt för samlingarna är att man i regel sitter i en ring eller halvcirkel på en matta på golvet och att man genom samlingen vill skapa en känsla och upplevelse av gemenskap i verksamheten, att skapa en vi - känsla. Det är i den yttre formen, cirkeln, och i argumenten för samlingen som likheten mellan de fyra verksamheterna finns. Går vi in och observerar det som händer under samlingen kan vi se skillnader. Jag kommer att beskriva samlingen för vart och ett av mina klassrum och tar utgångspunkt i den definition av samling som görs av Rubinstein Reich (1993).

Gullriset

Låt oss börja med Gullriset på Västerskolan¹². Arbetet med att integrera förskoleklassen och grundskolan på Västerskolan startade hösten 1997 och under våren 1998 inleddes ett samarbete genom en samling per vecka. Under min observationsperiod har antalet samlingar per vecka förändrats, från ingen hösten 1997 till dagligen hösten 1999. Redan från första samlingen var alla barn, då mellan sex och nio år, och alla vuxna med, både lärare och elevassistenter. Det första årets samlingar hade ett kognitivt och kunskapsförmedlande innehåll. När man valde innehåll utgick man från temat och ville förmedla faktakunskaper om temat, eller så läste man sagor med relevans för temat¹³, men också sång och rörelse kunde förekomma. Men detta hörde också till temat. *Vi börjar samlingen med en följetongsbok om indianer och sedan har någon av oss en liten föreläsning. Vem som har föreläsningen beror på våra olika intressen. Argumentet är att De vuxna måste göra sig tydliga för barnen med ett föredrag för hela gruppen.*

¹² På Västerskolan har verksamheten omorganiserats på olika sätt varje år. Det första året innehöll grupperna barn i åldrarna 6-9 år. År två bildades två s.k. spår där en klass omfattade 6-7-åringar som delvis samarbetade med 8-10-åringar. De två grundskollärare som ansvarade för sjuåringarna undervisade också i årskurs 2-4.

¹³ Samtidigt med att man började med gemensamma samlingar startade också ett gemensamt te-
marbete en dag i veckan. Det skedde samma dag som samlingen ägde rum. Det var därför naturligt att temat och samlingen hade ett gemensamt innehåll och hängde samman.

När jag kommer på morgonen är det bara förskolläraren och de personliga assistenterna i lokalerna. Grundskolläraren, Gun, är på ett möte med rektor och barnen är ute och leker på gården. När barnen kommer in står förskolläraren, Gerd, i dörren och möter varje barn. Hon tar barnen i hand och kramar dem och önskar dem välkomna. När grundskolläraren kommer gör de detta båda två. *Det är viktigt att varje barn blir sett och bemött när skolan börjar. De kan också säga oss sådant de inte vill göra offentligt i samlingsringen.* När barnen kommer går de in och hänger av sig sina ryggsäckar på stolarna och sätter sig sedan på sina platser i samlingsringen. Samlingen idag har tre urskiljbara temata; vem är närvarande, vilken dag är det, vad skall hända idag.

Vem är här?

Samlingen börjar med att ett barn, hjälpredan, går och hämtar en bricka med ljus och ställer den mitt på mattan. Barnet tänder ljusen och därefter sjunger man namnsången. (Namnsången förekommer i början på terminen eller när man har gäster som när jag är där). Nästa punkt på samlingsdagordning är att räkna barnen. Detta sker genom att förskolläraren frågar: *Hur många barn är det här idag?* Dagens hjälpreda väljer att gå runt och peka på varje barn och kommer fram till att de är tjugotre barn närvarande. *Oj då, då är vi alla,* säger förskolläraren och tittar sig runt. *Välkommen åter,* säger hon och vänder sig till ett av barnen, Kalle¹⁴, som har varit borta dagen innan. *Vad roligt att du har kommit tillbaka.* Kalle berättar att han varit hemma därför att han haft växtvärk på natten. Förskolläraren frågar om barnen vet vad växtvärk är och om någon annan haft detta. Förskolläraren berättar att hon också hade växtvärk när hon var liten. *Så jag vet att det gör väldigt ont och att man kan behöva vara hemma och vila sig då.* Grundskolläraren sitter i samlingsringen och lyssnar.

Vilken dag, datum och månad? Vem har namnsdag?

Förskolläraren håller fram en tavla med höstmotiv på och säger, *Och så händer det något speciellt med almanackan idag. Jag tog fram en ny tavla att klistra på, varför det?* säger förskolläraren. *Det är ny månad,* säger hjälpredan. Förskolläraren håller upp månadens bild och man diskuterar bildens motiv och innehåll och att det är löv. *Kan ni gissa varför man har ritat löv? Det är höst,* säger Anna. *Hur vet man det då? Jo, om bladen faller, om de byter färg, om det är kallt, jag fyller år i oktober,* säger Anna. Förskolläraren säger till några barn som talar samtidigt som Anna: *Just nu var det tre som skulle*

¹⁴ Barnen heter liksom skolorna och lärarna i verkligheten något annat.

tala samtidigt och alla hörde inte Anna, (Vänder sig till Anna) Du får säga en gång till. Så går samtalet in på dagens datum och vem som har namnsdag och man diskuterar namnen, Ragnar och Ragna, och funderar över om det är en flicka eller pojke. Det är flera barn som känner personer som heter Ragnar och de berättar om detta medan Ragna däremot vållar huvudbry och en gissningslek utbryter. Vissa barn gissar på ett flicknamn andra på ett pojknamn. Barnen får räcka upp handen för det de gissar på och hjälpredan räknar. Förskolläraren berättar sedan att det är ett flicknamn, men att det är ovanligt. Hon känner heller ingen som heter Ragna och man enas om att det är nog ett gammalt namn. Förskolläraren säger så: *Jag kan faktiskt en sång om hösten*, och börjar sjunga Gubben Höst. Barnen hänger med i texten. *Det luktar snö när det är höst*, säger ett barn när sången är slut. Grundskolläraren deltar i samtalet för första gången och säger *Men vi kan väl ta den här sången en gång till, så lär jag mig den bättre*. Förskolläraren börjar sjunga och barnen hänger med, så även grundskolläraren. Förskolläraren hälsar därefter mig välkommen och berättar att jag skall vara med under dagen.

Vad skall vi göra idag?

Nästa punkt innebär att man går igenom vad alla ska göra och visar detta genom att sätta upp skyltar på en 'flanotavla'. (Det är den lärare som leder samlingen som gör detta.) Lärarna har tillsammans gjort i ordning skyltar i tre olika färger och med olika moment/aktiviteter skrivna på skyltarna. De tre färgerna symboliserar dels respektive åldersgrupp, blå och gul, dels det gemensamma för alla barn, grön. Man startar alltid med Samling som berör alla. Förskolläraren kommenterar att *det håller vi ju på med nu*. Därefter sätter hon upp skyltar men i olika färger där det står Arbetspass och Rast för alla, Sagostund för förskoleklassen och Arbetspass för sjuåringarna. Därefter kommer gemensamt Mat, Fri lek och Avslutning. Idag berättar förskolläraren vad förskoleklassen skall göra när den är ensam och grundskolläraren berättar om sjuåringarnas uppgifter. (981001)

Kommentar

På Gullriset är samlingen en viktig ritual som bygger på föreställningar om gemenskap för alla. Morgonsamlingen har i stort samma rutiner varje dag med ljus, sång, antal barn, almanacka, samtal om vad som ska hända. Genom att möta varje barn individuellt men också genom att ha tända ljus i mitten av ringen vill båda lärarna skapa beredskap inför arbetsdagen. Samlingen ses både som en gemensam mötesplats för ventilering av frågor av gemensamt intresse och som en plats för discipli-

nering. Samlingen är omgärdad av regler som att räcka upp handen, vänta på sin tur och lyssna på de andra. Till en av lärarnas uppgifter hör att bekräfta varje barns rätt att våga berätta för andra. När det gäller almanackan så är det också en daglig rutin, man talar om vilken dag, vilket datum och diskuterar namnen utifrån kön och om de känner någon som heter så. I lärarnas förhållningssätt finns också inslag av fråga – svars beteende i de situationer när man vill leda in barnen på bestämda frågor.

Vid observationsperiodens slut har Gullriset två samlingar per dag, en vid starten och en när man slutar för dagen. Alla i klassen, barn och vuxna, skall vara delaktiga i samlingen både på morgonen och när skoldagen är slut. Ett argument är att barnen skall få kunskap om vad de barn och vuxna, som befinner sig i de andra rummen under dagen, arbetar/leker med. Därför samtalar man alltid på morgonen om vad som skall hända under dagen, den vuxnes planerade verksamhet presenteras, medan man vid skoldagens slut samtalar om vad som har hänt. Vid det senare tillfället är det barnets erfarenheter, upplevelser och perspektiv som lyfts fram. På Gullriset är det alltid någon vuxen som leder samlingen genom att inleda och avsluta samt fördela ordet mellan deltagarna men också genom att upprätthålla regelverket. Även de vuxna som deltar i samlingen räcker upp handen när de vill delta i samtalet. Den ordning, dvs. regler och organisation, som skapades redan andra terminen är i stort sett kvar även idag. Från den tredje terminen ges mer utrymme för barnens och lärarnas fria och spontana samtalande, liksom mer sång och lek.

Blåklockan

Vi vandrar vidare till Blåklockan¹⁵ där samlingen har förändrats vid flera tillfällen, både vad gäller form och innehåll. De gemensamma samlingarna startade våren 1998 med endast en samling per vecka. Vid dessa veckosamlingar deltog alla barn, sex till nio år och de tre lärarna samt personliga assistenter. Man satt runt en matta på golvet i förskoleklassens lekrum. Innehållet i samlingen hade antingen anknytning till temat, eller innebar att man läste ur en kapitelbok. Ett tredje inslag var veckans talare där ett eller flera barn förberett sig hemma med att bestämma vad han/hon ville berätta för kamraterna. Under det andra året förändrades samlingens rutiner dels till att äga rum dagligen dels till att äga rum i det s.k. tysta rummet/skolrummet. Barnen sitter där på stolar och vid bord vilket innebär att alla barn inte kan se varandra och vissa barn får också vända sig om för att se lärarna. Lärarna sitter inte ner utan står framför barnen. Vid observationsperiodens slut finns två olika sätt att ordna morgonsamling på och med delvis olika syften. I båda varianterna deltar alla barn och vuxna. En gång i veckan har man s.k. bokstavssamling

¹⁵ På Blåklockan har samma organisatoriska förändringar skett som på Gullriset förutom att den första förskolläraren slutade under sommaren.

vilket innebär att man förbereder för arbetet med veckans bokstav. Man följer då ett speciellt läromedel. Vid detta tillfälle sitter man på golvet i en halvcirkel, lärarna har fördelat innehållet i samlingen mellan sig och samspelar med barnen och varandra. De andra dagarna sitter man i tysta rummet vid bord och på stolar. Då detta är den vanligaste samlingsformen väljer jag att beskriva ett exempel på denna typ av samling. Dagens samling innehåller tre temata, vem är här, datum och vad skall hända.

När jag kommer på morgonen är Bodil, grundskollärare, på morgonmöte med rektor och Beata, förskolläraren, ritar förskolans olika aktiviteter på tavlan. Alla barnen är ute och leker. När barnen kommer in står båda lärarna vid dörren och inväntar barnen, man småpratar också med barnen som är i hallen och tar av sig ytterkläderna. När barnen kommer in i klassrummet tar man alla barn i hand och önskar dem välkomna. Barnen hälsar tillbaka och säger *Hej* eller *God morgon*, därefter hänger de upp sina väskor på stolsryggarna. *Varje barn behöver mötas så vi kan se om någon t.ex. är ledsen och behöver stöd.* Barnen sätter sig på sina platser och väntar och småpratar tills alla har kommit in. När någon av lärarna stänger dörren slutar barnen att tala med varandra.

Vilka är här?

De två lärarna ställer sig vid tavlan framför barnen och samlingen startar med att grundskolläraren ropar upp barnen. Hon inleder dock med att säga *God morgon* till alla. Därefter säger hon varje barns namn och barnen svarar ja och räcker upp handen. Läraren tittar upp på varje barn och ser det i ögonen. När alla barn har ropats upp hälsar läraren också en storasyster, som är där för att hälsa på, välkommen. Hon ber henne berätta vad hon heter och vilken skola hon går i. Det är sjutton barn närvarande idag. Grundskolläraren frågar vilka barn som fattas genom att säga *Vilka saknar vi idag?* Hon tittar sig samtidigt omkring. Barnen som sitter vid de bord där någon saknas berättar vem det är. Hon hälsar också mig välkommen och talar om för barnen att jag skall vara hos dem idag. Vem som leder samlingen varierar men båda är alltid med. De regler som gäller för samlingen är att den som vill säga något antingen får göra det i samband med uppropet eller också räcka upp handen senare. Att räcka upp handen när man vill säga något gäller också de vuxna. Man skall vänta på sin tur och inte tala med en gång man räcker upp handen.

Vilken datum?

När uppropet är avklarat börjar läraren med att fråga vilken dag det är och Eva, som är hjälpreda, svarar då tisdag den 27 oktober. *Ja*, säger grundskolläraren och pekar på tavlan. Detta har också skrivits på tavlan, där står det *Tisdag 27 oktober och 1999*. (Om man tar upp vem som har namnsdag talar man om namnen och huruvida någon av barnen eller lärarna känner någon med det namnet.) Idag går man vidare till nästa punkt utan att ta upp dagens namn. Däremot får hjälpredan gå till almanackan och dra fram det datum lärarna har skrivit på tavlan och som man talat om.

Vad skall hända idag?

På tavlan har lärarna skrivit upp *vad* som ska hända under dagen. De olika aktiviteterna är uppdelade i två spalter, en för sexåringarna och en för sjuåringarna. De aktiviteter som är gemensamma står skrivna över båda spalterna. Vissa av de aktiviteter som gäller enbart för förskolebarnen är ibland ritade eller också både ritade och skrivna. Förskolläraren har skrivit detta för förskoleklassens barn och grundskolläraren för sjuåringarna. Under dagens datum står *Samling*. Den här dagen skall förskolebarnen ha ytterligare en *samling* och därefter Musik och Lek. Samtidigt skall ettorna och tvåorna (från 2/3:an) ha Luciaträning, arbeta med sitt Arbetschema och då med Bokstäver. Dags-schemat på Blåklockan innehåller mer information än på Gullriset. På tavlan står vad skolbarnen respektive sexåringarna skall göra, inte enbart arbetspass utan det framgår om det är matte eller svenska som gäller. När man tillsammans går igenom dagens innehåll frågar grundskolläraren om barnen kan se vad som står på tavlan, hon vänder sig till sexåringarna när hon pekar på deras spalt och till sjuåringar när hon pekar på deras, dvs. de får läsa eller gissa vad som står. Barnen som vill säga något räcker upp handen och svarar. De två lärarna samspekar när man går igenom det som skall hända. Grundskolläraren förtydligar för sjuåringarna och förskolläraren för sexåringarna.

Har någon sett efter vad vi får för mat idag? frågar grundskolläraren och pekar där det står mat. Stefan berättar att det är fisk för det har hans mamma läst i tidningen. Maten tas upp varje dag och ofta utspinner sig samtal om maten och vem som tycker om vad. Grundskolläraren frågar om det är något barn som har någonting som de vill fråga om. Lisa räcker upp handen och berättar att Henrik har tagit med sig en mask in i klassrummet. Henrik uppmanas att lägga masken där man samlar på maskar och annat från sina utedagar. Läraren motiverar sitt ställningstagande med att *Masken mår nog bättre där än i din*

ficka. Hon hänvisar till att den kan klämmas och Henrik går och lägger i masken. Därefter är den gemensamma samlingen slut och förskoleklassen går till gula rummet där de fortsätter med en egen samling om småfåglar. Sjuåringarna har eget arbete utifrån de uppgifter som står skrivna på tavlan. (981027)

Kommentar

Även på Blåklockan är samlingen omgiven av vissa bestämda regler som gäller oberoende av vilken lärare som leder. Att sitta stilla, lyssna på andra och räcka upp handen när man vill tala. På Blåklockan betonas samhörighet och information mer än samlingens form. Lärarna menar att det är viktigt att varje barn är uppmärksammat. Lärarnas metoder är att möta varje barn och att ha upprop varje dag. Även de vuxnas närvaro uppmärksammas. Man är noga med att berätta vad man vet om orsaken till ett barns frånvaron. Samma gäller om någon vuxen är borta eller om någon person är på besök i klassen. Blåklockans samling är den som oftast sker med barnen sittande på stolar vid borden och inte i cirkel på golvet. Det viktiga är inte hur man sitter, anser lärarna.

Ett argument för samlingen är att man där berättar om vad som skall hända under dagen så att alla skall ha möjlighet att veta vad de andra håller på med. Lärarna är noga med att alla skall veta vad som händer i de olika rummen under skoldagen. Genom att göra detta menar lärarna att barnen kan bli nyfikna på vad andra gör och vilja bli delaktiga och pröva något nytt. Förskolans traditionella samlingsring användes under första året och när man har bokstavssamling senare under år två och tre. Kännetecknande för Blåklockan är att man har ändrat formen vid flera olika tillfällen. Innehållet har då också förändrats. Vilken form som är bäst när man har samling, cirkel eller stolar och bord, avgörs av vad syftet för samlingen är. Kommunikationen mellan lärarna och barnen sker ofta genom att läraren berättar och ställer frågor och barnen svarar.

Lavendeln

Vi förflyttar oss till Österskolan¹⁶ och börjar på Lavendeln. Här startade grundskolläraren och de två förskollärarna med gemensamma morgonsamlingar för alla barn redan vid starten av integrationen. Man bestämde från början att enbart en av lärarna skulle delta i samlingen men att alla barn skulle vara med. Samlingen äger rum

¹⁶ På Österskolan har verksamheten förändrats flera gånger under observationsperioden. Varje år har ytterligare en åldersgrupp kommit till, år 1 var det 6 och 7 åringar; år två 6, 7 och 8 åringar och år 3 är det 6-9 åringar på ht och 7 – 9 åringar på vt. Arbetslaget på Lavendeln har också förändrats så att en av förskollärarna, Louise, har ersatts med två olika förskollärare.

på golvet och i en cirkel. Det är ganska trångt vilket ibland är ett problem för barnen. Ett barn som är försenat kan ha problem att komma fram till en plats. Lärarnas argument för att ha samling är att skapa gemenskap och att alla barn, sex- såväl som sjuåringar eller äldre, skall lära känna varandra. Sättet att organisera innebär att gemenskapen gäller barnen och inte alla vuxna samtidigt. Samlingens form har inte förändrats under observationsperioden mer än att barnen nu skall sitta varannan flicka och varannan pojke, åtminstone om grundskolläraren leder. Innehållet skiftar i förhållande till vem som leder samlingen.

På morgonen när jag kommer har grundskolläraren Lisa, som skall leda samlingen, inte kommit ännu. Förskollärarna från både Lavendeln och Violen, sitter och pratar med varandra i köket där det finns diskmaskin och diskbänk samt material för skapande verksamhet som kriter, färger och papper. Barnen är lite överallt, några springer runt i lokalerna, några är ute, de flesta flickorna sitter hos förskollärarna och ritar och småpratar. Efter det att jag hälsat går jag in och sätter mig i det rum där man ska ha morgonsamlingen, tysta rummet. Några av barnen kommer också in och sätter sig på mattan, flickor för sig och pojkar för sig. Mattan ligger mitt i rummet mellan skrivtavlan och en soffa. Några andra barn håller på att knuffas vid soffan och vill sitta där. Läraren och de sista barnen kommer också in. Läraren påminner då barnen om att de ska sitta varannan flicka, varannan pojke. Efter en stund har barnen med lärarens hjälp satt sig på golvet och så som läraren vill ha det. Dagens gemensamma samling har flera innehåll; vem har kommit, en bokstavslek, sång och samtal.

Vem har kommit?

Läraren sätter sig på golvet framför tavlan så att hon är vänd mot barnen. Hon säger god morgon till alla. Därefter tittar hon ut över gruppen för att se efter vilka barn som är här. Inga namn ropas upp utan läraren kommenterar att vissa barn ännu inte har kommit och funderar över varför. *Är det någon som vet*, säger hon. *Nej* blir svaret men ett barn säger att man ska vänta på de andra. Läraren säger dock att man kan börja även om det fattas barn.

Bokstavslek

Innan läraren gått vidare frågar ett barn: *Kan vi inte ta alfabetet en gång medan vi väntar?* undrar Alfons. *Hur menar du?* frågar läraren. Alfons berättar hur han menar och grundskolläraren accepterar förslaget och man leker ett skepp kommer lastat med utgångspunkt från alfabetets bokstäver som man gjort vid andra tillfällen. Man börjar med A för att sedan fortsätta med alla al-

fabetets bokstäver. Vissa barn tittar på bilderna på väggen för att hitta ord på bokstaven och säger det som är på bilderna. Andra barn hittar på egna ord. *Jag vill komma på något annat än kanin*, säger Roger. *Katt* säger han efter en stund. Läraren berömmar honom. Leken håller på tills alla alfabetets bokstäver har ingått i leken. Under tiden som leken pågår kommer några sena barn in i rummet. Varje barn hälsas välkommet av grundskolläraren och hon gör ett uppehåll i leken så att alla hittar en plats. Hon berättar också om vad man håller på med.

Sång

När leken är klar sjunger man på ett av barnens förslag en god morgonsång. Det är en ny sång som man börjat sjunga i samband med att det var lärarstudierande på praktik på Lavendeln. Barnen kommenterar mellan varandra att det var Malin som började sjunga den med dem. *Skall vi sjunga på svenska eller engelska?* frågar läraren. *På svenska först*, säger Beata. Först sjunger man då på svenska *Jag säger god morgon till dig* och sedan på engelska, *I'm saying good morning to you*. De flesta barn sjunger med i båda versionerna.

Samtal

Man byter innehåll i samtalet och grundskolläraren frågar alla barnen samtidigt om hur helgen har varit. Hon ställer sedan frågan till varje barn. Barnen verkar inte intresserade av att tala om helgen utan svarar kort och ingen inleder egentligen något samtal om sina upplevelser. Läraren ställer heller inga direkta följdfrågor för att fördjupa samtalet. Barnens svar är *roligt*, *dåligt* eller ganska kort om något de gjort t.ex. *vart i skogen*. Endast ett barn berättar mer utförligt om en skogspromenad och att det var *tråkigt och jobbigt*. *Men jag måste gå med*. Strax före halv nio delas gruppen genom att grundskolläraren säger att sexåringarna skall gå till Lotta, förskollärare. Förskolebarnen reser sig och går iväg till ett annat rum. Samtidigt kommer förskolläraren in och samtalar med grundskolläraren samt letar i ett skåp. Grundskolläraren fortsätter med en samling tillsammans med enbart sju- och åttaåringarna. Vad sexåringarna skall göra framgår ej. (990510)

Kommentar

Samlingen är en viktig start på dagen även på Lavendeln. Vissa regler är gemensamma andra skiljer mellan lärarna. Innehållet varierar också mellan de olika lärare som arbetar på Lavendeln under observationsperioden. Till exempel finns det en

skillnad mellan lärarna när det gäller om man har upprop eller ej men också när det gäller hur barnen är placerade. En av förskollärarna talar mer om de barn som är frånvarande när hon leder samlingen än andra lärare. En skillnad mellan samlingen på Lavendeln och övriga verksamheters samlingar är att läraren som leder alltid är ensam i samlingsringen. Övriga lärare har enskild planering. På Lavendeln försöker varje yrkesgrupp profilera samlingen utifrån egna idéer och sin egen tidigare tradition. Detta har lett till att samlingarna har olika typer av innehåll beroende på vem som leder. Grundskolläraren har mer av skoltraditionen i sina samlingar, t.ex. om bokstäver eller frågor och samtal om temat, än förskollärarna. En av förskollärarna har gärna saga eller musik när hon leder, medan en annan samtalar mera fritt med barnen. Det finns också en viss skillnad vad gäller hur regelsystemet upprätthålls, t.ex. håller grundskolläraren mer noga på att barnen skall räcka upp handen när de vill säga något. De olika förskollärarna ser inte 'lika allvarligt' på överträdelser. Samlingen på Lavendeln har privatiserats i så motto att varje lärare väljer innehåll utifrån egna idéer och egen lust, på samma sätt tillämpas delvis reglerna. Det innebär också att alla lärarna inte alltid vet vad som avhandlats på samlingen.

Violen

Den sista verksamheten vi besöker är *Violen*¹⁷ på Österskolan. Precis som på Lavendeln bestämde lärarna att man skulle ha en gemensam morgonsamling redan när integrationen startade. Man var också överens om att de tre lärarna skulle turas om att leda samlingarna. Argumenten för samlingen på Violen är att barnen skall känna samhörighet och lära känna varandra men också att *De behöver träna att räcka upp hand och inte prata i mun på varandra.*

När jag kommer till Violen på morgonen är några av barnen inne i klassrummet, några barn är ute och leker, medan de vuxna är någon annanstans. Jag sätter mig i soffan och väntar. På skrivtavlan står dagens datum skrivet på tavlan samt vilka barn som har läxa. När klockan är åtta, kommer två vuxna, grundskolläraren och en förskollärare, samt resten av barnen in i klassrummet. Idag är det Vera, en av förskollärarna, som skall leda samlingen.

När barnen kommit in och hängt upp sina ryggsäckar på stolarna sätter de sig runt mattan som ligger framför skrivtavlan i ena ändan av klassrummet. Det utbryter en livlig diskussion mellan barnen om hur och var de får sitta. Det är vem som får sitta bredvid vem som diskuteras. Lina säger till Anders och Per att de inte får sitta till-

¹⁷ På Violen har man haft samma organisatoriska förändringar som Lavendeln. De två första åren var arbetslaget det samma medan inför år tre slutade en av förskollärarna.

sammans. *Det har Vanja bestämt*,¹⁸ säger Lina, samtidigt som hon tittar på förskolläraren. Denna säger emellertid inget. Lina vänder sig då till grundskolläraren som sitter vid sidan av ringen och tittar i böcker. Lina berättar för henne att Anders och Per sitter tillsammans fast de inte får. Grundskolläraren går fram till pojkarna och delar på dem. Hon går sedan tillbaks till sin plats vid sidan av ringen. Samlingen har två olika innehåll, vem som är närvarande och en lek.

Vilka har kommit?

Samtalen mellan barnen fortsätter. De samtalar med varandra om matteboken och om alfabetets bokstäver och berättar för varandra vad de kan och hur långt de har kommit i sina böcker. De jämför vilka sidor de har hunnit till och försöker komma underfund med vem som är längst. Förskolläraren sitter tyst och iakttar barnen och lyssnar på deras samtal. Efter en stund uppmärksammar barnen detta och tystnar. Förskolläraren säger då *Nu skall vi se vilka som har kommit*. Peder säger då *Kan vi få säga älsklingsmat? Ja, det går bra*, säger förskolläraren. Hon säger namnet på barnen ett efter ett samtidigt som hon markerar närvaro eller frånvaro i en bok. Barnen svarar med olika maträtter som köttbullar, pommes frites, köttfärsröra osv. Ett barn säger *Chili - con - carne* och detta föranleder förskolläraren att fråga om alla vet vad det är. Då några barn svarar nej får flickan, Ida, berätta om vad som ingår i maträtten. *Jag vet att du älskar Chili - con - carne*, säger förskolläraren till Ida som sedan berättar för kamraterna vilka ingredienserna är. Därefter fortsätter uppropet. *De kommer nog sedan*, säger förskolläraren som svar på ett barns fråga om var de barn är som ännu inte kommit.

Lek – ett skepp kommer lastat

När alla barn är uppropade lägger förskolläraren undan boken och säger att man skall leka ett skepp kommer lastat. *Idag skall ni säga olika frukter*, säger förskolläraren. Inget barn säger något. *Idag gör vi så att vi går i tur och ordning*, säger hon och pekar på det barn som först skall säga 'Ett skepp kommer lastat med...och så en frukt.' Förskolläraren hjälper de barn som inte kommer på något genom att komma med förslag. Kalle säger *Jag kan inte komma på Jag som vet att du tycker om all frukt, så du kan väl säga något*, säger förskolläraren. *Kan vi inte ta bokstaven L och göra ett skepp kommer lastat med L istället för frukt*. frågar Christer. *Vilken är veckans bokstav?* frågar då förskolläraren. Vanja (G1) svarar då *O. Då kan vi ta det, vi försöker*, säger för-

¹⁸ Vanja är grundskolläraren som arbetar på Violen.

skolläraren. Barnen tycker det är svårt med bokstaven O och det är många barn som inte kommer på någonting som börjar på O. Efter ett stund när barnen försökt men ej lyckats säger förskolläraren efter att ha tittat på klockan att *Vi får fortsätta i morgon i stället*. Grundskolläraren som har kommit fram till samlingsringen säger *Då får vi komma ihåg var vi ska börja i morgon! Kom ihåg det*. Förskolläraren berättar för barnen att sexåringarna ska läsa saga och rita i Kaplarummet. Grundskolläraren berättar att ettorna ska ha matte och tvåorna ska ha svenska. Det innebär att barnen skall vara i olika rum och tvåorna ska vara kvar i det rum där man haft samling medan ettorna ska ta sina böcker och gå till ettorna på Lavendeln. (980917)

Kommentar

Även på Violen kan man se att samlingen är en viktig morgonrutin. Den har delvis privatiserats då den enskilda läraren bestämmer innehåll och regler. På Violen har därför samlingen olika innehåll och organisation beroende på vilken lärare som leder. De två förskollärarna använder mer av lekar, berättelser, sagor, när de leder, medan grundskolläraren ofta samtalar om regler eller om hur man skall vara mot varandra. Hon kan också ha aktiviteter som handlar om bokstavslekar, att bilda ord, att säga många ord på en viss bokstav osv. Grundskolläraren har också infört bestämda platser under andra året – det har inte förskollärarna gjort. De två förskollärarna är mer toleranta när barnen talar utan att ha fått ordet och lyssnar på vad de har att säga.

När de två förskollärarna leder samlingen finns i regel grundskolläraren i rummet, hon sitter vid sidan av och rättar eller tittar i böcker. Men hon vill inte vara delaktig genom att sitta med i samlingsringen. Hon kan ibland komma med kommentarer eller gå och sätta sig hos ett barn som uppfattas som störande. Möjligen kan man se det som att grundskolläraren vill hjälpa till 'att upprätthålla disciplinen' i samlingen. En disciplin som har en annan utformning när hon leder samlingen än när förskollärarna gör det. Detta är konfliktfyllt för den ena förskolläraren som säger till att hon vill vara ensam eller också skall alla vara med i ringen. Grundskolläraren är av en annan åsikt och har svårt att förstå att hon kan störa. Hon tycker istället att det är bra att vara två men att den ena ändå kan *passa på att få något gjort*. Jag tolkar det som att regler och rutiner kring samlingen och den gemenskap den skall skapa gäller enbart för barnen och den lärare som leder samlingen. Vid vissa tillfällen tar man upp något om vad som skall hända under dagen, oftast som en information om vart barnen skall gå efter samlingen som i det beskrivna exemplet.

SAMLINGEN SOM MÖTESPLATS FÖR TRADITIONER

Jag har här beskrivit hur fyra arbetslag med förskollärare och grundskollärare ser på och utformar samlingen. Med utgångspunkt i beskrivningarna kan man fundera över vilken funktion samlingen har i den integrerade verksamheten och varför den så självklart förekommer hos alla fyra arbetslagen. Min analys visar att i arbetslagens sätt att organisera och leda samlingen finns gemensamma föreställningar om dess funktion och betydelse i den integrerade verksamheten. Den utgör en central aktivitet i integrationen, och bygger på föreställningar om att genom samlingen skapas trygghet och gemenskap i gruppen, åstadkoms disciplin och social ordning samt förmedlas kunskap. Dessa föreställningar och de beskrivna exemplen uppvisar drag och likheter med både förskolans och skolans traditionella sätt att ordna samlingar. Med utgångspunkt från de gemensamma föreställningarna diskuteras samlingens betydelse och funktion för de fyra arbetslagen i följande avsnitt.

Trygghet och gemenskap

För lärarna i de fyra arbetslagen är en av samlingens funktioner att skapa trygghet och gemenskap både för individen och gruppen. Detta uttrycks bl.a. i sättet att organisera och genomföra samlingen. Den yttre formen, oftast ringen (cirkeln), blir ett synligt bevis på den närhet mellan deltagarna som man menar är en förutsättning för gemenskapen. Både över ålders- yrkes och traditionsgränser. I ringen kan alla se alla och ingen är först eller sist. Man blir synlig som individ samtidigt som den slutna ringen poängterar gemenskapen. I denna gemenskap ingår förutom barnen också de lärare som deltar i samlingen – om de sitter i ringen. En lärare som sitter vid sidan av får snarare funktionen av 'ordningsman' än av deltagare. (se Violen)

I tre av verksamheterna uppmärksammas varje barn dagligen. Genom 'uppropet' och kommentarer kring både närvarande och frånvarande barn och vuxna kan grupp tillhörigheten och gemenskapen stärkas. Genom att man dagligen berättar om vad som skall hända (Blåklockan och Gullriset) samt samtalar om det som hänt (Gullriset) anknyter man till hela verksamheten och integrationen kan bli synlig för de inblandade.

Disciplin och social ordning

Analyserna antyder att i arbetslagens föreställningar om samlingens funktion ligger antaganden om att genom samlingen blir barnen delaktiga av de 'uppförandekoder' som gäller i skolan. Dessa koder har av tradition tagits för givna av förskollärare i

lekskola¹⁹ och daghemmets sexårsverksamhet men också av lärare i skolan. Samlingen har i förskolan, både daghem och lekskola, setts som en bra träning för barnen inför skolstarten och i de regler som gäller i skolan (Henckel 1992; Rubinstein Reich 1993; Morsing 1994). Enligt tidigare studier anser förskollärare att just skolförberedelsen är samlingens viktigaste funktion. Det förefaller som om lärarna nu genom integrationen antar att sexåringarna, de nya skolbarnen, tillsammans med de äldre barnen kan lära sig regler för den sociala ordning och disciplin som gäller i 'deras skola'. För barnen gäller, i enlighet med koden, att sitta stilla och då oftast på bestämda platser. De skall vidare kunna vänta på sin tur, räcka upp handen när de vill något och lyssna på andra som talar (se Gullriset). Men de förväntas också svara när de får frågor från läraren/lärarna.

Till disciplineringen och den sociala ordningen hör också att barnen lär sig att läraren är den som bestämmer. Det är hon som tar initiativ, hon är den som upprätthåller ordningen samt behärskar och bevakar att reglerna följs. Men hon är också den som ser det individuella barnet som kommer tillbaka efter sjukdom (Gullriset) eller den som kommer för sent till samlingen (Lavendeln). Det finns med andra ord flera dimensioner i lärarnas sätt att leda och disciplinera, både en repressiv som visar 'hur vi vill ha det' och en där individens sociala tillhörighet och betydelse i gruppen lyfts fram.

Att förmedla kunskap

Att samlingen är en plats för att förmedla kunskap verkar självklart för de fyra arbetslagen liksom att innehållet skall 'hämtas från båda traditionerna. Att gemensamt hävda den egna traditionen kan tolkas som att lärarna ser samlingen som en plats att 'förmedla lite av varje tradition' till de barn som är delaktiga i integrationen. Hos båda skolorna kan det också möjligen ses som att arbetslagen vill låta sexåringarna möta skolan genom grundskollärarens val av innehåll och skolbarnen återknyta till förskolan, genom förskollärarens innehåll.

Att de två traditionerna förskola och skola har haft olika innehåll i sina samlingar tas för självklart och finns också beskrivet. Men vad som kan vara viktigt att uppmärksamma här är att förskolan utvecklade i sig två delvis skilda samlingstraditioner, den i daghem och den i lekskola. I daghemstraditionen har samlingen ägt rum vid olika tider på dagen och utgjort avbrott i de fria aktiviteter som annars förekommit och innehållet har ofta bestått i att man läst sagor, lekt lekar eller sjungit i t.ex. väntan på maten. Samlingen har också gärna ägt rum i mindre grupper. I lek-

¹⁹ I artikeln används det traditionella begreppet lekskola också för dagens förskoleklass.

skolan, som bygger på traditioner från barnträdgården, har samlingen ofta varit första stunden på dagen eller utgjort en lektion kring temats innehåll och man har där tränat 'de regler som gäller' i skolan. Även almanackan som innehåll har en lång tradition i lekskolan. Den samlingstradition som utvecklades i skolans lågstadium hade ofta funktionen av att vara ett avbrott för samtal och introduktion av något nytt medan den samling som diskuterats i utredningstexter talade om att den skulle 'vara något annat än undervisning'. Skälen för detta var att undervisningstiden var för dyrbar (Walch 1987; Henckel 1992; Rubinstein Reich 1993; Morsing Berglund 1994; Rosenqvist 2000).

Vilken betydelse har dessa olika bakgrunder för vilken kunskap som förmedlas och hur den förmedlas i de beskrivna exemplen? Innehållet i samlingarna skiftar i den konkreta situationen över tid, både mellan och inom arbetslagen. Den största skillnaden kan relateras till om samlingen ses som en 'privat' eller 'kollektiv' angelägenhet. Det privata förhållningssättet leder till ett uppdelat ansvar mellan lärarna både i planering och utförande. På Österskolan är innehållet en fråga för den enskilde läraren och barnen. I överenskommelsen mellan dessa lärare ingår att varje lärare är suverän i sitt val av innehåll. I detta sätt att organisera kan möjligen både daghemmets och skolans tradition spela roll. I skolan har läraren oftast inte haft något annat val än att vara ensam. På daghem har oftast samlingen letts av en vuxen och den andra passat på att ta rast. På Lavendeln och Violen²⁰ passar man på att planera eller "ändå få något gjort".

På den andra skolan (Västerskolan) har lärarna tillsammans enats om innehållet och man utför också samlingen tillsammans. Det innebär, enligt min tolkning, ett kollektivt ansvar för både samlingens innehåll och form. Detta visas genom bådats samtidiga deltagande och ett blandat innehåll. I den kollektiva tolkningen av uppdraget ligger också ett antagande om att man som lärare kan lära av varandra, men kanske också att integrationsuppdraget kräver ett gemensamt deltagande.

Epilog

I artikeln har jag beskrivit och diskuterat samlingen som aktivitet i förskolans och skolans traditioner samt i integrerad verksamhet. Jag har också lyft fram gemensamma föreställningar som haft betydelse för hur samlingen organiseras i de fyra arbetslagen. Inledningsvis ställde jag bl.a. frågan om varför samlingen så självklart förekommer vid integration mellan förskola och skola. I epilogen vill jag peka på några faktorer som kan vara av betydelse för 'samlingens självklarhet'.

²⁰ Förskollärarna på Violen och Lavendeln hade alla lång yrkeserfarenhet från daghem.

Det mest centrala i samlingens idé och tradition är behovet av att samla och samlas. Detta gäller både förskolans och skolans tradition. I skolan sågs samlingen som en möjlighet till gemenskap mellan elever som sällan möttes naturligt, som i skolans morgonsamling eller vid firandet av högtider. Samlingen är i skolans tradition en oregelbundet förekommande aktivitet. Även den typ av samling som växte fram i enskilda klassrum under 1980-talet. I förskolans tradition betonas behov av att samlas varje dag. Betydelsen av att tillhöra en egen grupp lyfts fram genom det dagliga mötet. Samlingen kontrasterar till sin utformning förskolans övriga fria verksamhet. Den påminner om skolans organisation. För de äldre barnen i förskolan, daghemmens sexårsgrupper och lekskolan, tjänade samlingen också syftet att förbereda för skolstarten. Genom samlingens disciplinerande regelverk (sitta stilla, räcka upp handen, svara på frågor) och innehållets teoretiska utgångspunkter (temats innehåll, almanackan) knöts ett band mellan förskolan och skolan. Ett band som togs för givet och självklart. Min utgångspunkt här är att dessa utgångspunkter på olika sätt kan ha haft betydelse för de fyra arbetslagen vid utformningen av samlingen? Och kanske också i andra integrerade verksamheter.

Min analys tyder på att för lärarna själva betyder samlingen trygghet i det igenkända, den blir en gemensam tradition att luta sig mot. Alla lärarna har i sin tidigare yrkesverksamhet varit delaktiga i genomförande av samlingar om än de haft delvis olika syfte och funktion. I den integrerade verksamheten blir det konkreta vardagsmöte, där samlingen äger rum på en bestämd plats, på en bestämd tid, i en bestämd form, efter bestämda regler och återkommer varje dag, ett sätt att upprätthålla och befästa tryggheten i den egna yrkesrollen. Trots att samlingen utgör en liten del av den integrerade skoldagen förefaller den viktig för lärarna och ses som en central aktivitet i integrationsuppdraget. Samlingen är det enda tillfället under dagen när alla barn och en eller flera vuxna samlas för något gemensamt och genom att göra samlingen till en ritual manifesteras mötet mellan traditioner, både vad gäller barn, lärare och innehåll. Den blir då, för de inblandade lärarna, ett synligt och tydligt bevis på och en manifestation av hur integrationen mellan förskoleklassen och grundskolan har genomförts. Den blir genom detta en symbol för lärarnas idé om integrationen.

Referenser

- Ahrnqvist, A. (1999). Utveckling i förskoleklassen ur ett verksamhets- och barnperspektiv. I *Rapport till regeringen. Integration förskoleklass-grundskola*. Stockholm: Skolverket.
- Ahrnqvist, A. (2000). Utvecklingen i förskoleklassen ur ett verksamhets- och barnperspektiv. I *Rapport till regeringen juni 2000. Integration förskoleklass – grundskola – fritidshem*. Stockholm: Skolverket.
- Bladsjö, A.; Holmbom, B.; Johansson, B.; Lagrell, K.; Nelander, L. (1981). *Ansvarspedagogik. Ett steg mot en förskolepedagogik*.
- Davidsson, B. (1999). Skilda och gemensamma världar. Två lärares perspektiv på integrerad förskola-skolaverksamhet. I *Pedagogisk Forskning i Sverige 1999*. Årg. 4 Nr 2 s. 182-197.
- Davidsson, B. & Hägglund, S. (in press). *Towards an common integrated practice*.
- Ehn, B. (1983). *Ska vi leka tiger? Daghems liv ur kulturell synvinkel*. Stockholm: Liber Förlag.
- Flising, B. (1975). *Insikt – målsättning - handling. En studie av socialisationsprocessen i daghemmet med utgångspunkt i personalens aktivitet*. (Projektet socialisationsprocessen i förskolan 6.) Mölndal: Lärarhögskolan.
- Henckel, B. (1992). *Förskollärare i tanke och handling. En studie kring begreppen arbete, lek och inläring*. Umeå: Umeå universitet Pedagogiska institutionen.
- Hulthén, U. (2000). Muntlig källa.
- Johansson, B.; Larsson, S.; Salvi, M. (1989). *Samlingen och konflikter i arbetslaget. En intensivstudie av arbetssättet i några syskongrupper vid början av 1980-talet*. Uppsala: Uppsala universitet Psykologiska institutionen.
- Johansson, J-E. (1992). *Metodikämnet i förskollärautbildningen. Bidrag till en traditionsbestämning*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis,
- Lgr 80. Läroplan för grundskolan 1980*. Allmän del. Mål och riktlinjer, timplaner, kursplaner. Stockholm: Liber Förlag.
- Lpo 94. Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet*. Utbildningsdepartementet 1998. Stockholm: Fritzes.
- Lära i förskolan – innehåll och arbetssätt för de äldre förskolebarnen*. Allmänna råd från Socialstyrelsen 1990:4. Stockholm: Allmänna förlaget.
- Morsing Berglund, B. (1994). *Förskolans program för sexåringar*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Rosenqvist, M.M. (2000). *Undervisning i förskolan? En studie av förskollärosterandes föreställningar*. Stockholm: Studies in Educational Sciences 27. HLS Förlag.
- Rubinstein Reich, L. (1993). *Samling i förskolan*. Stockholm: Almqvist & Wiksell international.

- Svenning, C. & Svenning, M. (1979). *Daghemmen, jämlikheten och klassamhället*. Lund: Liber Läromedel.
- SOU 1972:26. Förskolan Del 1. Betänkande utgivet av 1968 års barnstugeutredning.
- Sönstabo, E.C. (1977). *Samlingsstunden i barnehagen*. Drammen: Universitetsforlaget.
- Walch, J. (1987). *Förskolan – demokratins vagga?* Pedagogisk orientering. Lund: Studentlitteratur.
- Öman, B-L. (1991). *Frøbels lekteorier och lekgåvor*. Lund: Studentlitteratur.

English summary

Becoming a teacher:

Circle time. A symbol for integration between preschool and compulsory school.²¹

Background

Although several earlier national and international studies have described aspects of professional socialisation among student teachers, few have explicitly focussed on such processes within an integrated context. Very few concern training programmes with joint courses for students aiming at pre-school teacher's and compulsory school teacher's degree. Furthermore, studies of socialisation within contexts organised according to principles of professional integration have largely been conducted in settings where the integrated educational practice is based on voluntaries from the involved parts. As Swedish educational policy since 1991 prescribes integration of pre-school and compulsory school practice, explicit demands on universities and local communities to develop and organise efficient models for training and practice are at hand. The present project are an effort to reveal deeper knowledge about what premises and conditions are involved when two cultures of educational traditions meet. Particular attention is directed towards processes through which students and professionals, representing pre-school and compulsory school traditions, establish shared sets of knowledge, values and norms about learning and instruction. Such common frames for organising an integrated educational practice are assumed to form an important step towards a new, broader defined teacher role.

The project

The project "Becoming a teacher" started in the end of 1997 and will continue until the end of 2000. The overriding purpose is to identify and describe conditions for teacher socialisation during teacher training and in professional practice. Two empirical studies, each focussing on one main aspect of professional learning are conducted. One study examines a recently launched, integrated (pre-school teachers and primary school teachers) teacher training as context for teacher socialisation. The other investigates development and establishment of an integrated school practice among four teacher teams.

²¹ The project is funded by: Högskoleverket and Högskolan i Borås

An integrated theoretical frame for socialisation is being used (Berger & Luckman, 1979²²; Mead, 1976/1995²³; Moscovici, 1984²⁴). Briefly, this frame implies professional socialisation as being a dynamic, interactive, socially constructed process, which takes place in a socio-cultural context. Social interaction is regarded as a means for changing ideas about the teacher role as well as for maintaining established views. Established ideas as well as new ones are expressed, negotiated and confirmed through communication and action. Conditions for such interactions are contextual and can be defined in terms of temporary situations as well as cultural premises. Inter-individual as well as inter-group interactions are assumed to be involved in processes of constructing and/or reconstructing contents in the teacher role. Teacher socialisation, i.e. "becoming a teacher", takes place in interaction with fellow students, teachers, in-service supervisors and colleagues over a length of time, covering the years of university training and many years of professional work in educational settings. The present project illuminates issues that are likely to be at hand during some distances of the journey towards a teacher role within an integrated educational practice.

The project is inspired by an ethnographic research tradition, particularly as it has been developed within the educational sciences by Quarsell ²⁵(1994). Data is collected from two different contexts; integrated teacher training and integrated pre-school/compulsory school practice. Fifteen students accepted for pre-school teachers training and fifteen accepted for compulsory school teacher training is followed during their education. Interviews, student's diaries, examination papers, evaluations, and reflections on the training and their future teacher role are collected and analysed over 2,5 years. Data from the integrated practice is collected through participant observations in daily work and conferences, and individual and group interviews. Four teacher teams in two schools participate in the study.

The project is expected to reveal deeper knowledge about socialisation processes in educational professions, particularly in contexts emphasising integrated models for organisation and content of educational activities. Furthermore, the project is or-

²² Berger, P.L. & Luckman, T. (1979). *Kunskapens sociologi. Hur individer uppfattar och formar sin sociala verklighet*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

²³ Mead, G:H: (1976/1995). *Medvetandet, jaget och samhället från socialbehavioristisk ståndpunkt*. Lund: Argos.

²⁴ Moscovici, S. (1984). *The phenomenon of social representations*. I R.M. Farr & S. Moscovici (Ed). *Social representations*. Cambridge University Press.

²⁵ Qvarsell, B. (1996). *Tillbaka till Pierce? Tankar och begrepp inom den pedagogiska etnografien*. Utvecklingspsykologiska seminariets skriftserie Nr 43. Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet.

ganised in order to support links between educational sciences and teacher training, for example through regular seminars for students, university teachers and in-service supervisors.

Instead of aiming for one final report from the project, we have decided to document the research process in a number of smaller working reports. In this first one, the project as it was outlined in the proposal is presented. It gives a detailed description of purpose, design, theoretical perspective and methods.

In this report, circle time as a daily carried out activity in the four settings is focused. Descriptions of how the teacher teams organise the circle time are followed by a discussion about what purpose it serves for the teacher teams in their integration efforts and in what way pre-school and school traditions are embedded in the activities. It is concluded that the circle time is an important element in the integrated practice. The teacher teams express common ideas of the function of circle time; as contributing to social communion and trust, as creating discipline and social order, and as facilitating teaching. It is anticipated that circle time reveals the teachers' ideas of how to integrate two pedagogical traditions, and serves as a symbol for a realised integration.

Borås, October 2000

Project staff:

Solveig Hägglund,
Birgitta Davidsson,
Marianne Dovemark,
Anita Eriksson,
Ann-Sofie Holm,
Marianne Strömberg,

Rapporter från Institutionen för pedagogik

1. Davidsson, B., Hägglund, S. & Kihlström, S. (1997/1999). *Projektet "Lära till lärare"*. *Projektbeskrivning*.
Högskolan i Borås, Institutionen för pedagogik.
Rapport nr 1, 1999.
2. Davidsson, B., Eriksson, A., Strömberg, M., Dovemark, M. & Hägglund, S. (1999). *Två blivande lärares reflektioner över mötet med lärarutbildningen*.
Projektet "Lära till lärare".
Högskolan i Borås, Institutionen för pedagogik.
Rapport nr 2, 1999.
3. Strömberg, M. (1999). *"Det finns gyllene dagar och stunder i lärarens arbete och det är dom som gör att man knogar på."* *Åtta lärares upplevelse av tillfredsställelse i arbetet.* *Projektet "Lära till lärare"*.
Högskolan i Borås, Institutionen för pedagogik.
Rapport nr 3, 1999.
4. Eriksson, A., Davidsson, B. & Hägglund, S. (1999). *Iaktta – handla – reflektera. Blivande förskollärare om yrkeslärande före och efter verksamhetsförlagd utbildning*. *Projektet "Lära till lärare"*.
Högskolan i Borås, Institutionen för pedagogik.
Rapport nr 4, 1999.
5. Davidsson, B. Dovemark, M. & Hägglund, S. (1999). *Vem blir lärare och varför? Utgångspunkter för en studie med fokus på lärarstudenters sociokulturella bakgrund och dess betydelse för högskolestudier och yrkesval*. *Projektet "Lära till lärare"*.
Högskolan i Borås, Institutionen för pedagogik.
Rapport nr 5, 1999.
6. Kärrby, G. (2000). *Svensk förskola – Pedagogisk kvalitet med socialpolitiska rötter*.
Högskolan i Borås, Institutionen för pedagogik.
Rapport nr 6, 2000.

7. Szklarski, A. (2000) *Konfliktupplevelsens väsen. En empirisk-fenomenologisk studie bland ungdomar i två länder.*
Högskolan i Borås, Institutionen för pedagogik.
Rapport nr 7, 2000.
8. Davidsson, B. (2000) *Samling – en symbol för integration mellan förskola och grundskola*
Högskolan i Borås, Institutionen för pedagogik.
Rapport nr 8, 2000.

Rapporter från Pedagogiskt centrum

1. Lönn, A. (1999). *Pedagogisk handledning vid högskola. En studie av pedagogisk handledning vid Sektionen för Väg- och Vattenbyggnad Chalmers Tekniska Högskola.*
Högskolan i Borås, Pedagogiskt centrum.
Rapport nr 1, 1999.
2. Lönn, A. (2000). *Vad förväntas av/väntar handledare och studenter? En enkätstudie om handledares och studenters förväntningar på varandra inför examensarbetet, om deras förväntningar uppfyllts, samt deras beskrivningar av handledningens förlopp.*
Högskolan i Borås, Pedagogiskt centrum.
Rapport nr 2, 2000.

Skrifter från Institutionen för pedagogik

1. Davidsson, B. (1999). *"Vi vill mer än vi ibland klarar."* Om samarbete mellan förskollärare, grundskollärare och fritidspedagoger. Högskolan i Borås, Institutionen för pedagogik. Skrift nr 1, 1999.
2. Eriksson, A., Haverlind, A. (2000). *"Dä kommer luft inne mä"*. En etnografisk studie av förskolebarns lärande inom naturvetenskap, miljö och teknik. Högskolan i Borås, Institutionen för pedagogik. Skrift nr 2, 2000.
3. Jenslöv, T. (2000). *Hur arbetar förskollärare med bråkiga barn?* Högskolan i Borås, Institutionen för pedagogik. Skrift nr 3, 2000.
4. Karlsson, H., Wademyr, P. (2000). *Lära för livet. Förskollärares uppfattningar om barns lärande.* Högskolan i Borås, Institutionen för pedagogik. Skrift nr 4, 2000.
5. Holm, A-S. (2000). *Hobergskolan. Beskrivning och utvärdering av ett skolprojekt i Vårgårda kommun.* Högskolan i Borås, Institutionen för pedagogik. Skrift nr 5, 2000.
6. Davidsson, B., Boglind, A. (2000). *Att skriva yrkesdagbok. En möjlighet för den reflekterande pedagogen.* Högskolan i Borås, Institutionen för pedagogik. Skrift nr 6, 2000.

Skrifter om skolutveckling

1. Dovemark, M., Sörensson, K., Appelqvist, R. (1999). *Den framtida lärarrollen – Flexibel organisation och arbetsformer. Ett arbetslagsutvecklingsprojekt.*
Högskolan i Borås, Centrum för skolutveckling.
Skrift nr 1, 1999.
2. Hermansson Adler, M., Larsson, P. (1999). *Piloter för lokal skolutveckling. Ett projekt till stöd för kompetensutveckling av skolans personal*
Högskolan i Borås, Centrum för skolutveckling.
Skrift nr 2, 1999.
3. Lönn, A. (1999). *Uppföljning, utvärdering, kvalitetssäkring. Rapport om ett utvecklingsprojekt.*
Högskolan i Borås, Centrum för skolutveckling.
Skrift nr 3, 1999.
4. Brorman, A. (1999). *Möjligheternas möte? Rapport om ett utvecklingsprojekt. En förändrad lärarroll – arbetslagets praktiska vardagsarbete med fokus på barns läs- och skrivutveckling och tematisk undervisning.*
Högskolan i Borås, Centrum för skolutveckling.
Skrift nr 4, 1999.